

MA TANTE

Eero Lindeman

Tätini henkilöhistoria liittyy OTK:n pusero- ja paitaompelimoiden historiaan. Lahja Lindeman valmisti harrastustyönään 1950-luvulla pienoismallit OTK:n pusero- ja paitaompelimoista. Itähelsinkiläisen, kouluttamattoman teollisuusompelijan valmistamia teollisuuspienoismalleja ei voi käsittää tuntematta niiden tekijän elämänvaiheita. Mallit kuvaavat tietysti vain pientä osaa OTK:n 1950-luvun mittavasta vaateteollisuudesta. Ne kertovat kuitenkin myös nykypäivänä jo kadonneesta kulttuurista.

Tätini on toista maata

Lahja Augusta Lindeman syntyi 25. huhtikuuta 1909 Porissa. Kun kaksoset Lahja Augusta ja Sally Sigrid syntyivät, oli perheessä jo poika, Oskar. Runsasta vuotta myöhemmin syntyivät toiset kaksoset, Eino ja Uuno, sitten vielä tytär Irma. Näiden lisäksi oli vielä kolme lasta, jotka kuolivat aivan nuorina. Perheen isä oli koneenhoitaja joka työskenteli laivoissa ja konepajoissa. Lasten ollessa pieniä perhe muutti paljon.

Nyky aikaan verraten elettiin melkoisessa köyhyydessä ja asuttiin ahtaasti hellakakuunihuoneissa. Ei ollut niinkään tavatonta, että tällaisessa huoneessa saattoi pahimpana aikana asua 14 henkeä. Osalla väestä oli vähäiset tavaransa asunnossa ja he kävivät siellä vain nukkumassa. Kaikesta huolimatta vanhassa perhevalokuvassa lapsilla on siistit, kauniit vaatteet. Perheen äiti ompeli vaatteita lapsilleen ja siinä samassa Lahjakin lienee saanut ompelupetusta.

Koulunkäyntinsä Lahja aloitti uudessa Kallion kansakoulussa Helsingissä. Koulun-

käynti keskeytyi kuitenkin sairauden vuoksi. Katsottiin, että hän ei pystynyt seuraamaan opetusta. Tästä hänelle jäi elinikäinen katkeruus, vaikka hän kävi myöhemmin kansakoulun loppuun. Lapsena ja nuorena hän ei ollut yhtä menevä kuin kaksoissarensa Sally. Koulun keskeytyksen ja huonon kuulonsa vuoksi hän jäi ikäistensä harrastuksista. Hänen kertomastaan saa kuitenkin sen kuvan, että hän nuoruudessaan on ollut eloisa ja innostuva. Vielä nytkin vanhuuden vaikeina päivinä muistelemaan innostuessaan hänessä ilmenevät nämä samat piirteet. Hänellä on ollut heleä, kaunis lauluääni ja hän kertoo, että häntä sen vuoksi laulatettiin kotona ja muuallakin paljon.

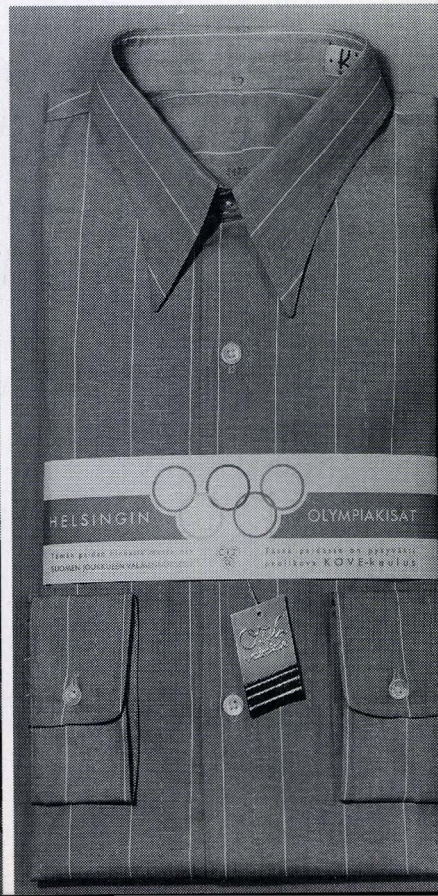
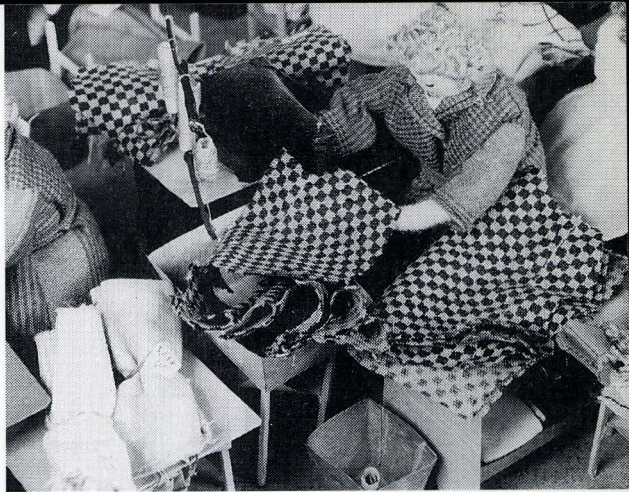
Perheen lapset ovat liikkuneet paljon kodin ulkopuolella, koska kodissa on ollut niin ahdasta. Perhe asui Helsingissä aluksi Vaasankadun varrella ja sen jälkeen vastarakennetussa Paasilan jugendtalossa Kirstinkadun ja Helsinginkadun kulmassa. Täältä perhe joutui huoneistojen myynnin vuoksi muuttamaan Suvilahdenkatu 3:een

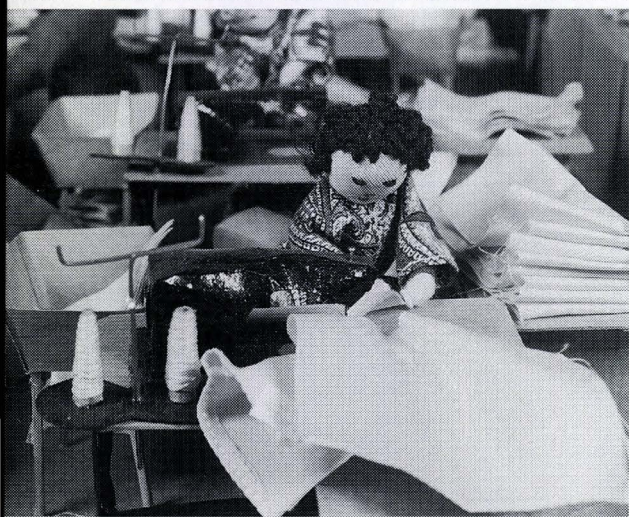

pääasiassa puurakenteiseen rakennukseen, jossa Lahja ja Sally asuivat aina talon purkamiseen asti. Lahja asui vielä paikalle rakennetussa suuressa kivitallossa pienen pienessä yksiosässä vuosikausia.

Lahjan isä, siis isoisäni, kuoli vuoden 1924 alussa alle viisikymmenvuotiaana. Perhe jäi lähinnä äidin ja vanhimman pojan, Oskarin, huollettavaksi. Oskar opiskeli 30-luvulla koneteknikoksi ja 40-luvun lopulla insinööriksi. Insinöörinä hän sitten työskenteli Rautatiehallituksessa työelämänsä loppuun asti.

Lahja aloitti lehdenjakajana ja paljasjalmaisena kemikaloapulaisena. Kauppias hankki hänelle ennen pitkää kengät. Myöhemmin hän oli muutamia vuosia juoksu-tyttöä Akateemisessa kirjakaupassa. Arveltuaan ettei hänellä ei olisi siellä etenemisen mahdollisuuksia hän lähti pois. Tämän jälkeen hän oli lyhyitä aikoja muutamassa ompelimoissa, kuten Pohjoisesplanadin varrella toimineessa Bergqvist & Vikmanin ompelimoissa, missä hänen kertomansa mukaan tehtiin hyvin hienoja

asusteita. Kolmekymmentäluvun lamakauden aikana hän joutui työllisyystyönä toimimaan kouluttamattomana verhoilijana. Ja joutuipa hän seisomaan soppajonosakin.

Vaikka Lahja Lindeman ei ole ollut varsinaisesti aktiivisesti poliittinen henkilö, niin koti- ja asuinympäristöstään ja opintoharrastustensa myötä hän liittyi vasemmistolaiseen liikkeeseen. Nuorena hän osallistui joihinkin mielenosoituksiin ja joutui peräti Ohranan kuulusteluunkin. Myöhemmin hän tuli siihen tulokseen, että nämä puuhat eivät kuulu hänelle.

Elämäntyö tehdasompelijana

Keskeisen osan työelämästään Lahja on toiminut tehdasompelijana. Erään itseään vähän vanhemman ystävänsä avulla hän pääsi vailla tehdasompelijan kokemuksta OTK:n ompelimoon 30-luvun puolivälissä. Kertomansa mukaan häntä kaikin tavoin yritettiin neuvoa ja avustaa alkuun siellä. Oli niitäkin, jotka varoittivat häntä työn rasittavuudesta. Ompelija hänestä kuitenkin tuli ja hän työskenteli OTK:ssa kolmisenkymmentä vuotta. Häntä arvostettiin ahkerana ja sitkeänä työntekijänä.

Vuodet ompelijana olivat kuitenkin monella tavalla ristiriitaisia. Hänen huono kuulonsa aiheutti ilmeisesti väärinkäsityksiä ja tuotti työpaikalla haittaa tai ainakin pahaa mieltä. Häntä pelotti, että hän voisi menettää työnsä sairastelunsa vuoksi. Hänen ujoutensa ja sosiaalinen alemmuudentunteensa esti paljon kanssakäymistä työyhteisössä ja osallistumista sen harrastuksiin. Hän ei mielestään pärjännyt urakoiden saamisessa. Kaipa ompelimossa on ollut kova kilpailu edullisista urakoista, pienikokoisista vaatteista, joilla ansaitsi parhaiten. Työntekijät seurasivat urakoiden jaon tasapuolisuutta tarkasti, samoin naapurin edistymistä töissään. Kertomuksista heijastuu pelko, että toverit saattoivat pitää häntä hänen ahkeruutensa vuoksi urakanpilajana. Kertomuk sista heijastuu myös naisvaltaisen työpaikan sisäisiä intrigejä. Mutta empaattisiakin piirteitä löytyy. Joidenkin tuotantokatkosten aikana seisoskeltiin

käytävällä ja työntekijät hieroivat toinen toisensa kipeitä hartioita.

Ammattiyhdistystoiminnassa hän ei ole ollut paljoa mukana, koska hänen sympatiansa olivat vasemmistolaisempia kuin työpaikan osaston. Hän kertoo, että ompelimon puseroryhmä oli toiminnassaan hajanainen, kun taas paitaryhmässä pystyttiin yhteistuumin ajamaan asioita eteenpäin. Työn luonteen muuttumisesta tätini muistelee, että se eläkeaikaa kohti tuli kii-reisemmäksi ja tunnelmaltaan vaisummaksi.

Harrastukset henkireikänä

Lahja on harrastanut innokkaasti voimistelua työpaikankin puitteissa. Kiinnostusta voimisteluun kuvaa myös se, että hän kävi yksityisesti Elsa Puolanteen tanssi-tunneilla ja oli mukana Koiton kansantanssi-huryhmässä. Onpa hän ollut avantouimarikin. Työnjohdon piirissä ihmeteltiin, kuinka pitkäaikainen ja ahkera työntekijä ei hakenut harrastuspuolelta saatavissa olevia palkintoja ja etuja. Mutta ujous, huonokuuloisuus ja varojen puutekin rajoittivat hänen toimintaansa.

Voimistelu- ja käsityöinnostus tuotti pieniä langasta rautalangan ympärille kierrettyjä 4–6 cm:n kokoisia voimistelijanukkeja. Ilmeisesti jo 40-luvun taitteessa hän teki pieniä langasta kierrettyjä koristenukkeja, jotka myöhemmin muuttuivat eräänlaisiksi karaktäärinukkeiksi. Näitä hän lahjoitteli ystäville ja sukulaisille sekä myi pienen määrän. Vihdoin hän teki kahden TUL:n liittojuhlan voimisteluryhmistä pienoismallit, *Kisa ja työ kättä lyö* ja *Korkealle kansan kunto*, joissa on useita kymmeniä nukkeja.

Hän on kokeillut myös kuvantekoa väreillä. Tuloksissa on ollut havaittavissa viitteitä omaperäiseen ja usein humoristiseen näkemykseen.

Pienoismallit

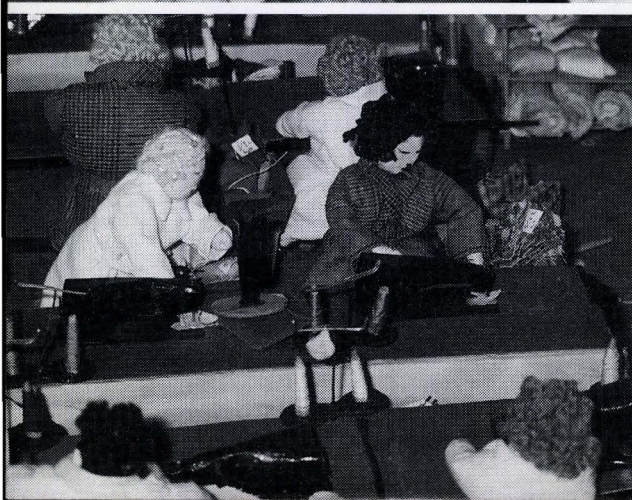
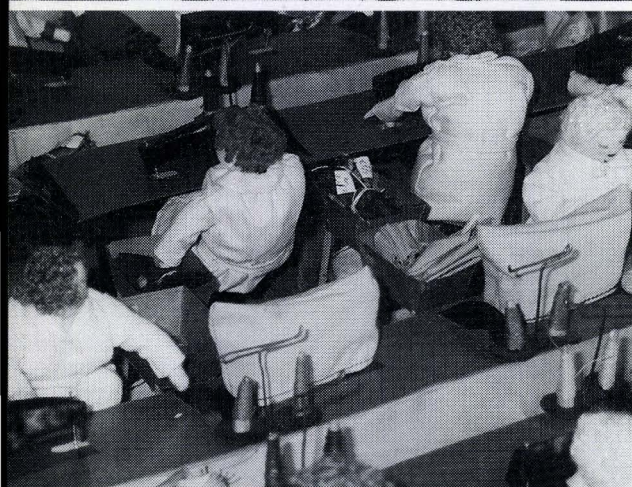
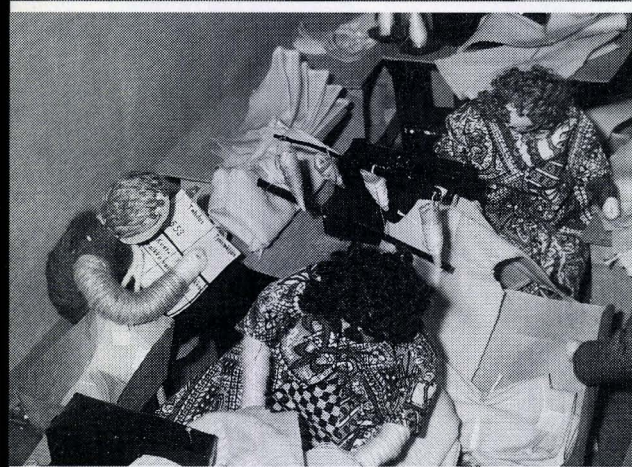
Nyt esiteltävät pienoismallit OTK:n ompelimoista Lahja Lindeman teki 1950-luvulla. Olin tietoinen niistä, mutta en ollut nähnyt niitä kuin vilaukselta. Viime keväänä 88-

vuotias tätini päätti lahjoittaa mallit pois kyllästyneenä niiden monikymmen-vuotiseen säilytykseen. Maailmanpolitiikalakin oli osuutta asiaan, sillä hän sanoo, että elämme vihan aikaa. Kysymys oli Irakin tilanteesta, Bill Clintonin vaikeuksista ja muusta vastaavasta. Minulle tuli kiire mallien valokuvaamiseen, mikä sitten johti edelleen monenlaisiin keskusteluihin.

Malleja on kolme ompelusalimallia ja malli OTK:n ensiapuasemasta. OTK lunasti neljännen mallin 50-luvun puolivälissä. Se on kadonnut OTK:n mukana. Nukkeja on ollut alunperin noin 80 kappaletta.

Mallien mitat ovat: A) noin 35 cm x 100 cm, 17 nukkea, puseroryhmä (Renkaatlehden mukaan); B) 47 cm x 77 cm, 14 nuk-

kea, paitaryhmä; C) 24 cm x 92 cm, 14 nukkea, puseroryhmä; D) 49 cm x 96 cm, 27 nukkea, puseroryhmä; E) noin 58 cm x 66 cm, 8 nukkea, ensiapu.

Tätini ei varmuudella muista mallien aikajärjestystä. Puseroryhmää esittänyt malli A, jonka hän luovutti OTK:lle, lienee ensimmäinen. Toinen on malli B, paitaryhmä, jossa ommellaan keltaisia kankaita. Mallit C ja D esittävät puseroryhmää. Puseroryhmiä esittäviin malleihin liittyy ristiriita, johon ei ole saatu selvyyttä. Mallissa A on erilliset ompelukoneet kun taas malleissa C ja D koneet ovat kiinteästi riveissä. Puseroryhmän koneet olivat aikaisemmin paririveissä kytkettynä niin, että kun yksi kone meni epäkuntoon, piti koko rivin koneet pysäyttää. Tämä oli tietenkin haitallista ja tekniikan kehittyessä siirryttiin erilliskoneisiin. Tätini muistelee, että paitaryhmässä oli aina erilliset koneet. Puseroryhmässä oli konerivien välissä tilava rivin mittainen kouru, johon pantiin valmiit työt odottamaan keräilyä. Valmiita töitä kerättiin myös ompelijän vieressä oleviin laareihin ja kehikkoihin. Mitään pyörillä varustettuja vaunuja ei tätini muista. Malleista näkee töiden etenemisen työryhmässä. Kankaan leikkauspöytiä ei kuitenkaan ole esitetty, vaikka sellaisia oli myös ompelimoissa.

Vain ensiapuasema on esitetty huoneistona. Muuten malleissa ei ole huonetilaa, on vain viitteellisiä seiniä ja saattaa olla, että konejärjestyskään ei pidä paikkaansa, koska kaikki on tehty silmämääräisesti muistista. Toistaiseksi ei ole löytynyt koneiden sijoituspiirustuksia, eivätkä löydetty valokuvatkaan selvitä asiaa.

Tätini ei enää tarkasti muista miten hän on suunnitellut mallit ja niiden mitasuhteet. Sen jälkeen kun hän oli luovuttanut ensimmäisen mallin (A) OTK:lle julkaistiin Renkaat-lehden numerossa 6/ 1955 hänen haastattelunsa *Esimerkillinen harrastusnäyte*. Hän kertoo aloittaneensa työn elokuussa 1954 ja saaneensa sen valmiiksi seuraavassa kesäkuussa. Silloisen kertomansa mukaan työ ja suunnittelu vei 2–3 tuntia päivässä, lauantaisin ja sunnuntaisin enemmänkin. Muut kolme ompelimomallia ja ensiapuaseman malliin hän teki OTK:lle luovuttamansa mallin jälkeen.

Ajatuksen työhönsä hän sai siitä, että OTK:n paitaompelimo täytti 30 vuotta. Aluksi hän ajatteli laittaa vain tytöt riviin, mutta mietti sitten, että jos merkivuoden kunniaksi tekisi ryhmän kokonaisuudessaan työnsä ääressä. Lopputulosta kuvattiin lehdessä seuraavasti:

"Paitatehtaan puseroryhmä on siinä pienoisikoossa pienintäkin yksityiskohtaansa myöten sommiteltuna ja kuin ilmielävänä... – ... Työ on herättynyt tavatonta hämmästyä ei vain työtovereiden, vaan myös tehtaan johdon taholla ja yksimielisesti se on todettu milteipä valokuvamaisen tarkaksi, joskin paljon elävämmäksi. Laatikossa istuu 17 henkilöä ja tekijä itse heidän joukossaan. Niinikään siinä näkyy työnjohtaja, rouva Lyyli Järvinen, työntutkija R. Salminen sekä ryhmän mekaanikko."

Tätini kertoo "Aivan muistin varassa työni suoritin ilman piirustuksia. Liimausta oli joskus muutettava, samoin mekaanikon takki, mutta muuta korjattavaa ei juuri ollutkaan."

Kun haastatteli kysyi mikä oli vaikein työvaihe, tätini vastasi: "Pahinta oli saada kokoon työlaatikot ja nimenomaan rei'ittäjien ja napittajien työlaatikot. Aivan aluksi tosin hyllykkö tuntui vaikeimmalta, nimittäin saada se pysymään pystyssä. Tilanne tuntui silloin toivottomalta... – ... Ensimmäinen valmistui lattia, sitten tuli sovittelu, liimaus ja viimeksi kiinnitin ihmiset. Välillä otin ihmiset pois, jolloin kuitenkin huomasi, että ne antoivat malliin kuin puolet lisää tehden sen paljon, paljon luonnollisemmaksi..."

Mittanauhaa hän kertoo käyttelleensä hyvin vähän. Saumauskone ja erikoissaamaaja oli kuitenkin piirrettävä paperille. Ne olivat niin vaikeat tehdä. Materiaaleina hän käytti pahvia, kangasta, jota oli montaa eri laatua, rautalankaa, erivärisiä ja -paksuisia lankoja, useamman kokoisia nappeja jne. Suurin osa materiaaleista oli ompelimon jätetavaraa. Nukkien päät hän teki silkkikankaasta ja ompeli niihin kasvot. Hiukset ovat purettua silkkilankaa.

Kädet ja jalat on tehty kiertämällä lankaa rungon ympärille. Vain paitaryhmän työntutkija on tehty kokonaan langasta (taylorismi oli tullut tehtaaseen). Tätini oli huvittunut miehen tavasta istua ja näin hän sai asennon paremmin kuvatuksi. Tekemällä

työtakit kankaasta, malleihin on saatu todellisuuden tuntua ja värikkyyttä. Nuket ovat karkeita ja hieman kömpelöitä.

Asennot ja liikkeet on tehty tarkkanäköisesti ja varmavaistoisesti. Ompelukoneet on taivutettu erinomaista muototajua osoittaen ohuesta pahvista ja maalattu mustiksi. Neulakoneisto on esitetty häkellyttävän tehokkaasti yhdellä nuppineulalla ja vauhtipyörä nastalla. Vaatekalkaloiden jalat on tehty tulitikuista ja kun katsoo vanhoja valokuvia alkaa sielläkin nähdä jalat tulitikkuna.

Materiaalivaikutelma on saatu suurpiirteisesti yllättävän todentuntuiseksi. Mukana on kaikki ompelimon tarpeisto lankarullia ja roskakoreja myöden. Vieläpä on eväskorikin, jossa termospullo ja Elannon kaljaa. Eri valmiusasteiset työt ovat esillä ja valmiit vaatteet on niputettu, sidottu ja varustettu lähetelapuilla. Malleissa tapahtuu koko ajan, vaikka mikään ei liiku. Tyyllittelystä huolimatta malleista saa lähes todellisen tuntuista valokuvia. Kun tarkastelee niitä ajan kanssa, huomaa myös huumorin pilkkeen. Hän ei ole pyrkinyt kuvaamaan nimettyjä henkilöitä, joskin joku on ollut tunnistavanaan itsensä mallista. Henkilöiden mittasuhteilla saattaa olla jotakin piilota-juista merkitystä.

OTK:n koulutuspäällikkö, Tauno Mäki, totesi Renkaat-lehdessä: *"Mielestäni tuo pienoismalli soveltuu erittäin hyvin yleiseen informointiin... - ... Koulutusteknisesti sillä on arvoa myös johtamistaidollisessa koulutuksessa siten, että saadaan tarvittavat työryhmät hyvin havainnolliseksi. Myös vieraileville ryhmille*

kuten koululaisille jne, voidaan näytteen avulla mainiosti antaa yleistä informointia tehtaan melun häiritsemättä."

Tätini on ollut OTK:n terveysaseman kanta-asiakas. Niinpä hän teki myös siitä pienoismallin kalusteineen, varusteineen ja henkilöineen. Hän itse odottelee siinä kaapin kupeessa pääsyä vastaanotolle.

On mielenkiintoista, että vaikka tätini lähtökohtiensa ja elämänkohtalonsa perusteella on ollut ajoin varsin kriittinen ja ikäänkuin puolustusasemissa työnantajan suuntaan – koko elämä on ollut raskasta selviämiskamppailua – niin käytännössä hän ahkeralla työllään ja näillä ainutlaatuisilla teoksillaan on osoittanut sitoutumisen työhönsä, työpaikkaansa ja työvereihinsä. Samassa hengessä kuin mallit hän teki fajanssimosaiikkisen OTK:n liikemerkin (läpim. 41 cm), OTK:n naisvoimistelijain merkin (läpim. 32 cm) ja OSU:n ilmeisesti vähän suuremman merkin, jonka hän lahjoitti Osuusurheilijoille. Kun otetaan huomioon ne olosuhteet ja niiden tarjoamat vaatimattomat mahdollisuudet, miten nämä teokset on tehty hellakakuunihuoneessa lattialla polvillaan askarrella, niin täytyy vain todeta, että ne ovat syntyneet luovan mielen sisäisestä pakosta. Samassa on tullut kuvatuksi pieni osa vaateollisuuden historiaa Suomessa.

Kuvat ovat Tradekan arkistosta OTK:n arkiston kuvia. Pienoismallikuvat ovat kirjoittajan kuvaamia. Lahja Lindemanin kuva on Lindemanin perhealbumista. Pienoismallit tulevat mahdollisesti esille Helsingin Rikhardinkadun kirjastoon elokuussa.